

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК НАПРЯМ «ЗЕЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ» СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Петровська М.А., Петровський С.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів

petrovskamyr@gmail.com, sv.petrovskiy@gmail.com

Розуміння актуальності переходу з традиційних методів ведення сільського господарства на альтернативні, серед яких панівне місце належить органічному виробництву, має вирішальне значення не лише для сільськогосподарського сектору, але й для вирішення інших болючих питань, таких, як стійкість до зміни клімату, збереження біорозмаїття та здоров'я людини. Органічне виробництво, здатне дати відповіді на екологічні, економічні та соціальні виклики, є важливим у контексті європейської інтеграції України. Цьому сприяють удосконалення нормативно-правової бази у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції; введення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції; Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції; Переліку органів іноземної сертифікації; покращення структури експорту аграрної продукції шляхом збільшення рівня переробки сировини та інвестування у створення агропромислових кластерів та виробничо-збутових ланцюгів тощо.

У статті наголошено на особливостях і перевагах органічного виробництва, з'ясовано значення терміну «органічний», подано дефініції поняття «органічне сільське господарство» на світових теренах наукової думки.

Оскільки органічне виробництво є сертифікованою діяльністю, яку провадять із дотриманням вимог законодавства, з'ясовано стандарти, на відповідність яким сертифіковано українську органічну продукцію в розрізі адміністративно-територіальних утворень України. Найбільша частка (31 %) припадає на стандарт «Органічне законодавство України», який дає можливість працювати на внутрішньому ринку.

Простежено динаміку загальної площі органічних сільськогосподарських угідь і кількості органічних операторів у розрізі адміністративно-територіальних утворень України. Здійснено кореляційний аналіз, обчисливши відносні показники: частку площі сільськогосподарських земель з органічним статусом у площі всіх сільськогосподарських земель і частку кількості операторів серед усіх сільськогосподарських виробників. Між цими відносними показниками коефіцієнт кореляції виявився досить низьким ($r = 0,19$), що не дає підстав говорити про кореляційний зв'язок.

За допомогою кластерного аналізу знайдено групи схожих об'єктів у вибірці, яких виокремлено п'ять. *Ключові слова:* органічне сільське господарство, законодавство, органічні стандарти, сертифікація, кластер.

Organic production as a direction of “green transformation” of agriculture in Ukraine. Petrovska M., Petrovskiy S.

Understanding the relevance of transitioning from traditional farming methods to alternative ones, among which organic production plays a dominant role, is crucial not only for the agricultural sector but also for addressing other pressing issues such as climate change resilience, biodiversity conservation, and human health. Organic production, which can respond to environmental, economic, and social challenges, is important in the context of Ukraine's European integration. This is facilitated by improvements to the regulatory framework for organic production, circulation, and labeling of organic products; the introduction of a State Register of operators engaged in the production of products in accordance with the requirements of legislation in the field of organic production, circulation, and labeling of organic products; a State Register of certification bodies in the field of organic production and circulation of organic products; the List of foreign certification bodies; improvement of the structure of agricultural exports by increasing the level of raw material processing and investing in the creation of agro-industrial clusters and production and distribution chains, etc.

The article highlights the features and advantages of organic production, clarifies the meaning of the term «organic», and provides definitions of the concept of «organic agriculture» in the global scientific community.

Since organic production is a certified activity carried out in compliance with legal requirements, the standards according to which Ukrainian organic products are certified in terms of administrative-territorial units of Ukraine are clarified. The largest share (31%) falls under the standard «Organic Legislation of Ukraine», which makes it possible to operate in the domestic market.

The dynamics of the total area of organic agricultural land and the number of organic operators in the context of administrative-territorial units of Ukraine were traced. A correlation analysis was performed by calculating relative indicators: the share of agricultural land with organic status in the total agricultural land area and the share of operators among all agricultural producers. The correlation coefficient between these relative indicators was quite low ($r = 0.19$), which does not give grounds to speak of a correlation.

Using cluster analysis, five groups of similar objects were found in the sample. *Key words:* organic farming, legislation, organic standards, certification, cluster.

Постановка проблеми. Як відомо, інтенсивне сільське господарство – це намагання отримати максимум продукції із наявних земельних площ при залученні значної кількості хімічних добрив,

пестицидів і регуляторів росту. Такий підхід має свої екологічні наслідки. Зокрема, мінеральні добрива, які використовують в інтенсивному рослинництві, часто змивають з полів дощові чи талі води, що

спричиняє «цвітіння» водних об'єктів, яке, в свою чергу, призводить до вимирання водних організмів, погіршення якості води, а для сільських територій за відсутності систем централізованого водопостачання, при споживанні води напряму з підземних і поверхневих водних об'єктів, – до погіршення здоров'я мешканців. Окрім того, застосування пестицидів веде до руйнування ґрунтової фауни, що відміняє кліматичну роль ґрунту. Більше того, саме виробництво мінеральних добрив є досить енергозатратним. Як результат, гроші від отриманої сільськогосподарської продукції отримує бізнес, а комфортом життя та здоров'ям поступається місцеве населення. Альтернативою інтенсивному сільському господарству є органічне виробництво. Це стає можливим завдяки технологічним обмеженням, закріпленим в органічних стандартах. Збереження основних виробничих ресурсів цієї галузі (родючість ґрунтів, водний режим та якість вод, біорозмаїття) у належному стані стане основою для подальшого росту макроекономічних показників і добробуту українців.

Актуальність дослідження. Розуміння актуальності переходу з традиційних методів ведення сільського господарства на альтернативні, серед яких панівне місце належить органічному виробництву, має вирішальне значення не лише для сільськогосподарського сектору, але й для вирішення інших болючих питань, таких, як стійкість до зміни клімату, збереження біорозмаїття та здоров'я людини. Те, що Україна має високий потенціал для розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, послужило для обрання теми дослідження.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Виконане дослідження є частиною науково-дослідної роботи кафедри конструктивної географії і картографії на тему: «Проблеми трансформації природно-антропогенних геосистем західного регіону України в контексті Євроінтеграції», номер держреєстрації 0123U102092.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Набуття чинності 2 серпня 2019 р. закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [10] сприяло переходу України на четвертий загальнонаціональний етап [6] у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, пов'язаний з усвідомленням суспільством екологічних проблем і забезпечення системи її сертифікації законодавчо-нормативною базою. Можемо стверджувати, що з 2023 року, хоч і в умовах війни, Україна впевнено крокує до наступного етапу, який пропонуємо назвати міжнародним і для якого характерними є удосконалення нормативно-правової бази у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Нагадаємо, що 25 травня 2023 року ТОВ «Органік Стандарт» став першим органом сертифікації, акредитованим НААУ для

сертифікації за українським державним законодавством, внесеним в офіційний Державний реєстр органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції в Міністерстві аграрної політики та продовольства України [4]. До цього часу виробництво органічної продукції в Україні здійснювали відповідно до стандартів еквівалентних стандартам ЄС та інших країн [7]. З того часу оператори з Реєстру маркують свою продукцію українським державним логотипом. Реєстраційний код Органік Стандарт, як органу сертифікації за вимогами законодавства України, для продуктів українського походження: UA-ORGANIC-001. Стандарт «Органічне законодавство України» відкриває доступ на ринки України та є базовим і обов'язковим для можливості використовувати термін «органічний» при маркуванні продукції в Україні. Серед галузей у сфері органічного виробництва та / або обігу органічної продукції, в якій орган сертифікації має акредитацію: органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво); виробництво органічних кормів; органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво); органічне грибівництво (у тому числі вирощування органічних дріжджів); виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство); заготівля органічних об'єктів рослинного світу. Ці події знаменують важливий прогрес в узгодженні практики органічного виробництва в Україні з міцною законодавчою базою на європейському ринку органічної продукції, позиціонуючи країну як прихильника сталого та екологічного відповідального сільського господарства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У законодавчо-нормативній базі України крайніми роками відбулися позитивні зміни, які мали би сприяти розвитку органічного виробництва. Проте повномасштабна війна РФ проти України вносить свої корективи. Тому важливим є простежити динаміку загальної площі сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду) та кількості органічних операторів, а також проаналізувати стандарти, на відповідність яким сертифіковано органічну продукцію в розрізі адміністративно-територіальних одиниць України сьогодні.

Новизна. У статті наголошено на особливостях і перевагах органічного виробництва, з'ясовано значення терміну «органічний», подано дефініції поняття «органічне сільське господарство» на світових теренах наукової думки. Простежено динаміку загальної площі органічних сільськогосподарських угідь і кількість органічних операторів у розрізі адміністративно-територіальних утворень України. Здійснено кореляційний аналіз, обчисливши відносні показники: частку площі сільськогосподарських земель з органічним статусом у площах усіх сільськогосподарських земель і частку кількості операторів серед усіх сільськогосподарських вироб-

ників. Знайдено групи схожих об'єктів у вибірці за допомогою кластерного аналізу. З'ясовано стандарти, на відповідність яким сертифіковано українську органічну продукцію, зокрема, яку її частку маркують українським державним логотипом.

Методологічне або загальнонаукове значення.

У процесі дослідження використали загальнонаукові та спеціальні методи. Проаналізували існуючі наукові джерела і законодавчо-нормативну базу України. Історичний метод допоміг охарактеризувати основні етапи розвитку органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Графічні методи дослідження застосовано для отримання глибшого розуміння органічного виробництва в Україні. Логічні узагальнення використано при формулюванні висновків.

Викладення основного матеріалу. Слово «органічний» означає спосіб вирощування та оброблення сільськогосподарської продукції. Як відомо, органічну свіжу продукцію вирощують й обробляють без використання звичайних або синтетичних пестицидів, добрив, ГМО, опромінення, штучних ароматизаторів, барвників або консервантів. Органічне землеробство зосереджене на створенні здорових екосистем і здорового середовища, щоб культури могли рости без звичайних хімікатів [12]. Більшість українських вчених органічне сільське господарство асоціюють з виробництвом органічної сільськогосподарської продукції. На світових теренах наукової думки «органічне сільське господарство» – це модель виробництва натуральної продукції з оздоровчими властивостями, що ґрунтується на використанні біологічних та агротехнічних методів господарювання за встановленими правилами у визначених зонах [1]. Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) трактує органічне сільське господарство як виробничу систему, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому уникають використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки; поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища і сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього зазначеного вище [11]. Для більшості вчених цей термін означає практику, що має певні обмеження, заборони та вимоги. Зокрема, В. Шукалович стверджує, що це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції, яку провадять із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Основними принципами органічного виробництва є використання методів дбайливих до навколишнього середовища та збереження ґрунту, відсутність використання ГМО, хімічно синтезованих речовин, поліплідних тварин

і т. д. [8]. У редакції закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [10] органічне виробництво – це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції [у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції], що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Як бачимо, існують різні точки зору та підходи до визначення суті органічного сільського господарства, кожне з них, від стислого до академічного, так чи інакше відображає його зміст.

Статус органічного може отримати лише продукт, який пройшов весь шлях від поля чи ферми до прилавка з дотриманням низки вимог: органічні методи землеробства та тваринництва, органічна сировина, органічні компоненти та технологічний процес. Під контролем ТОВ «Органік Стандарт» станом на 20.07.2025 р. органічні оператори України отримали сертифікацію за 754 стандартами. Зауважимо, що один органічний оператор може отримати сертифікацію за кількома стандартами. Як видно з рис. 1, найбільша частка (31 %) припадає на стандарт «Органічне законодавство України», який дає можливість працювати на внутрішньому ринку України. Проте ще зовсім недавно в лідерах був Стандарт МАОС, еквівалентний Регламенту ЄС, частка якого становить 15 % і має тенденцію до зменшення, у зв'язку з набуттям з 1 січня 2022 року чинності Регламенту (ЄС) № 848/2018 (27 %) як основного базового документу, що описує правила органічного виробництва та маркування органічної продукції в ЄС, частка якого щодня зростає і ця тенденція збережеться у майбутньому.

Стандарти, за якими сертифіковано органічну продукцію операторів у розрізі адміністративно-територіальних утворень України подано в табл. 1.

Станом на 31.12.2023 року загальна кількість операторів становила 481, зокрема 383 сільськогосподарські виробники, сертифіковані за стандартом, що еквівалентний органічному законодавству ЄС та NOP (США), а операторів, сертифікованих відповідно до вимог законодавства України – 134 із загальної їхньої кількості 152. Динаміку кількості операторів у межах областей України відображено в табл. 3.

Аналізуючи абсолютні показники площ сільськогосподарських земель з органічним статусом і кількість операторів станом на 2021 рік у розрізі адміністративно-територіальних областей України, ми скористалися кластерним аналізом, основною метою якого є знаходження груп схожих об'єктів у вибірці. Зібрані дані упорядкували в порівняно

Рис. 1. Стандарти, на відповідність яким сертифіковано органічну продукцію України, станом на 20.07.2025 року

Джерело: складено авторами за [9]

Таблиця 1

Стандарти, на відповідність яким сертифіковано органічну продукцію України

Стандарти Області	Стандарт МАОС, еквівалентний Регламентам ЄС	Допоміжні продукти для органічного виробництва	Bio Suisse	Органічне законодавство України	Регламент ЄС 2018/848	Європейська соя
Вінницька	9	3	1	38	41	3
Волинська	5	4	4	18	20	0
Дніпропетровська	2	1	1	7	7	0
Донецька	0	0	0	0	0	0
Житомирська	12	0	7	17	10	8
Закарпатська	5	1	0	3	6	1
Запорізька	0	1	0	2	5	0
Івано-Франківська	8	2	0	10	11	0
Київська	20	24	2	30	13	5
Кіровоградська (Кропивницький)	1	2	0	2	1	0
Луганська	0	0	0	0	0	0
Львівська	6	1	1	8	9	0
Миколаївська	3	1	1	7	5	0
Одеська	6	3	5	6	12	0
Полтавська	6	3	17	30	26	7
Рівненська	2	0	3	7	4	2
Сумська	7	0	0	9	2	1
Тернопільська	3	0	1	7	4	0
Харківська	5	5	0	10	7	0
Херсонська	0	3	0	0	0	0
Хмельницька	4	3	0	11	9	1
Черкаська	3	2	2	8	8	1
Чернівецька	1	0	0	1	3	0
Чернігівська	4	0	0	4	1	2
Україна	112	59	45	235	204	31

Джерело: пороховано авторами за [9]

Таблиця 2

Динаміка загальної площі сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду), га

№	Територіальні одиниці, області	Роки					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Вінницька	13 986	3 559	4 781	2 829	2 753	70 574
2	Волинська	3 849	4 564	4 840	10 720	5 182	5 210
3	Дніпропетровська	13 295	19 111	18 584	18 535	18 451	18 508
4	Донецька	69	69	59	0	0	0
5	Житомирська	32 196	37 623	29 289	38 665	36 796	37 457
6	Закарпатська	10 419	1 166	1 112	1034	1 600	41
7	Запорізька	7 902	40 433	44 539	44 125	32 072	32 241
8	Івано-Франківська	608	576	838	801	351	316
9	Київська	11 508	60 423	8 819	7 422	9 379	30 507
10	Кіровоградська (Кропивницький)	15 153	14 478	13 464	13 166	11 831	13 822
11	Луганська	0	0	0	0	0	0
12	Львівська	7 356	15 104	12 462	11 747	2 378	949
13	Миколаївська	4 655	9 430	213	1 653	1 598	1 956
14	Одеська	38 245	49 608	58 121	35 263	40 831	53 633
15	Полтавська	18 559	25 755	29 607	31 591	24 261	24 716
16	Рівненська	17 150	20 403	20 560	20 358	18 177	17 944
17	Сумська	96	85	378	85	50	48
18	Тернопільська	3 132	10 278	62 084	61 639	2 080	9 616
19	Харківська	13 491	4 578	3 824	3 773	3 808	4 093
20	Херсонська	66 479	84 540	81 695	61 667	29 413	23 114
21	Хмельницька	8 592	12 928	17 032	10 688	10 668	28 650
22	Черкаська	5 692	41 428	40 005	36 134	2 635	71 442
23	Чернівецька	11	190	190	190	190	199
24	Чернігівська	16 656	11 650	9 729	10 216	9 115	26 140
25	Україна	309 100	467 980	462 225	422 299	236 619	471 176

Джерело: сформовано авторами за [13]

однорідні групи, які називають кластерами. Кожен кластер складається зі схожих об'єктів [5]. Ми отримали 5 кластерів (рис. 2).

Аналізуючи площі сільськогосподарських земель з органічним статусом і кількість органічних операторів, ми здійснили кореляційний аналіз [2], обчисливши відносні показники: частку площі сільськогосподарських земель з органічним статусом у площах усіх сільськогосподарських земель і частку кількості операторів серед усіх сільськогосподарських виробників. Між цими відносними показниками коефіцієнт кореляції виявився досить низьким ($r = 0,19$), що не дає підстав говорити про кореляційний зв'язок.

Незважаючи на труднощі, органічне сільське господарство виявляє більшу стійкість у кризових ситуаціях, ніж традиційне, демонструючи меншу вразливість, ніж інтенсивне виробництво. Позитивним є те, що органічні оператори менше залежать від великих логістичних центрів, оскільки володіють різнома-

нітними каналами збуту, включаючи прямі продажі споживачам. У свою чергу, віддаленість логістичних центрів від виробничих потужностей і проблеми з паливом показали недосконалість довгих ланцюгів поставок у традиційному землеробстві [3].

Головні висновки. До 2019 року позначка «органічний» не була затверджена Законом, то ж будь-який виробник міг її використовувати, не дотримуючись принципів органічного виробництва. З прийняттям закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» затверджено державний логотип для органічної продукції, що наноситься виключно на продукцію, вироблену відповідно до законодавства України. До норм ЄС українське законодавство наблизило введення в дію Реєстрів органів сертифікації та органічних операторів. Перехід органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції у правове поле сприятиме євроінтеграційному курсу України.

Таблиця 3

Динаміка кількості операторів України, одиниць

№	Територіальні одиниці, області	Роки					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Вінницька	55	64	53	52	52	67
2	Волинська	22	19	21	27	20	30
3	Дніпропетровська	21	22	21	24	24	23
4	Донецька	1	1	1	0	0	0
5	Житомирська	43	34	27	26	24	26
6	Закарпатська	18	18	14	13	10	10
7	Запорізька	11	18	17	17	12	11
8	Івано-Франківська	11	11	13	16	14	16
9	Київська	89	83	70	73	68	58
10	Кіровоградська (Кропивницький)	16	12	10	6	5	7
11	Луганська	13	12	0	5	1	0
12	Львівська	32	32	32	27	21	21
13	Миколаївська	31	45	38	22	23	22
14	Одеська	41	40	44	37	40	38
15	Полтавська	28	27	30	31	33	32
16	Рівненська	22	22	20	22	18	15
17	Сумська	9	7	7	14	17	11
18	Тернопільська	13	10	10	11	8	9
19	Харківська	34	25	19	19	16	16
20	Херсонська	52	54	52	40	14	12
21	Хмельницька	31	25	21	17	18	21
22	Черкаська	17	16	13	17	12	20
23	Чернівецька	5	4	3	4	3	6
24	Чернігівська	20	16	8	8	9	10
25	Україна	635	617	549	528	462	481

Джерело: Сформовано авторами за [13]

Рис. 2. Органічні кластери України

Джерело: складено авторами за [13]

Перспективи використання результатів дослідження. Окрім забезпечення населення якісними та безпечними сертифікованими органічними продуктами харчування, органічне виробництво сприятиме протидії основним екологічним про-

блемам: зміні клімату, втраті біорозмаїття та екосистемних послуг, деградації земель, забрудненню повітря, води, ґрунту тощо; розвитку сільських територій, підвищенню зайнятості і добробуту населення.

Література

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні. *Економіка АПК*. 2009. № 2. С. 117–120.
2. Грицевич В.С. Кореляційний та регресійний аналіз у суспільній географії: тексти лекцій. Львів, 2016. 24 с. URL: <https://surl.li/pbddvi>.
3. Громадська спілка «Органічна ініціатива» – інформаційний портал. URL: <https://organicinitiative.org.ua/news/organic-agriculture-more-resilience> (дата звернення 20.11.2023).
4. Інформаційний портал OrganicInfo. URL: <https://organicinfo.ua/stages/> (дата звернення 05.04.2024).
5. Кластерний аналіз. URL: <https://surl.li/htjtbtf> (дата звернення 30.06.2025).
6. Лупенко Ю. О. Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції. Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир: Полісся, 2013. С. 3–9.
7. Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/standards> (дата звернення 09.10.2023).
8. Органічне виробництво: сучасний тренд чи майбутнє українського агросектору. АгроЕліта: Всеукраїнський аграрний журнал. 2021. URL: <http://surl.li/nrenj>.
9. Повний перелік операторів під контролем Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/clients> (дата звернення: 20.07.2025).
10. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: закон України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 21.11.2024).
11. Федерація органічного руху України – інформаційний портал. URL: <https://organic.com.ua/organichne-silke-gospodarstvo/> (дата звернення: 20.11.2023).
12. OPN. URL: <https://www.organicproducenetwork.com/article-education/4/whats-the-difference-between-organic-and-conventional> (дата звернення: 07.08.2024).
13. OrganicInfo, веб-портал. URL: <https://organicinfo.ua> (дата звернення 30.01.2023).

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025

Дата публікації: 15.12.2025